

УДК 347.724

Јелена АДАМОВИЋ

студент докторских студија Правног факултета Универзитета у Београду

ИСТУПАЊЕ ИЗ ДРУШТВА С ОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ

Резиме

Институти испуњања члана из друштва с ограниченом одговорношћу регулисан је правилима наше модерне компанијског права. Као новину прописивао га је раније важећи Закон о предузећима из 1996. године, док је тренутно важећи Закон о привредним друштвима из 2004. године изменио до тада усвојена правила. Одредбама садржаним у Закону о привредним друштвима ојклоњене су мане које су се у пракси испољиле у примени до садашње регулативе. Међутим, збој комплексности овој институти, као и збој широкој спектра практичних ситуација у којима се заинтересоване стране на њега могу позвајти, може се јавити низ недоумица и дилема у његовој практичној примени. Тема овој рада јесте испитивање тих дилема, њихових повода и узрока, као и праваца у којима би било могуће тражити најбољег решења.

Кључне речи: друштва с ограниченом одговорношћу, испуњање, удео, Закон о привредним друштвима, практична примена.

I Уводна разматрања

Иступање је заправо једнострани прекид чланства у друштву с ограниченом одговорношћу од стране члана друштва.¹ Иако постоје правни системи која овакво право члана у овом типу друштва не предвиђају, иступање је, могло би се рећи, општеприхваћен институт у упоредном праву.²

Теоријско утемељење овог института се може наћи у чињеници да је саставни елемент уговора о оснивању друштва с ограниченом одговорношћу *affectio societatis* чланова, односно воља, намера да се оснује друштво у коме ће се радити на постизању заједничких циљева са осталим члановима друштва.³ Ова иницијална намера се током времена може променити, смањити или чак нестати због поремећаја у пословању друштва, и учинити да члан који је иницијално имао вољу да на заједничком послу сарађује са осталим члановима то више не жели. Разлози због којих *affectio societatis* члана може да нестане могу се тицати личности или понашања других чланова, околности које су у вези само са тим чланом или околности које нису у вези са ни са члановима ни са самим друштвом. Уколико је до поремећаја дошло због понашања лица која имају дужности према друштву, пре свега управе и контролних чланова, правно средство које члановима стоји на располагању могу бити индивидуалне и деривативне тужбе помоћу којих је вољу да се настави учествовање у заједничком послу могуће повратити.⁴ Понекад су међутим драстичније мере, као што је коначан прекид чланства у друштву, за члана једино решење.

Најефикаснији начин изласка из друштва за члана би била продаја удела. Чланови друштва с ограниченом одговорношћу имају, међутим, сужене могућности за продају свог удела због непостојања организованог тржишта за ову врсту „робе“, што њихову ситуацију чини тежом

1 С. Шогоров, „Основи за искључење члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, *Српско право – некад и сад*, 2007, стр. 58.

2 Савезни Закон о предузећима из 1988. године није регулисао овај институт, видети: Радоје Прица, „Искључење и иступање из друштва са ограниченом одговорношћу из оправданих разлога“, *Правни живоић*, бр. 11/1995, стр. 43.

3 Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 468/1998 од 22. септембра 1999. године; Решење Врховног суда Србије, Пзз. 33/03 од 15. јануара 2004. године; Мирко Васиљевић, *Компанијско право*, Београд, 2005, стр. 159; Мирко Васиљевић, „Право мањинских чланова (акционара) на покретање поступка ликвидације друштва капитала“, *Правни живоић*, бр. 11/2002, стр. 11; Р. Прица, *нав. чланак*, стр. 43.

4 Закон о привредним друштвима, чл. 31–39 (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 125/2004; даље у фуснотама: ЗОПД).

од оне у којој се налазе акционари акционарских друштава.⁵ При том су често ограничени и правом прече куповине самог друштва и осталих чланова друштва, док је оснивачким актом или уговором чланова могуће наметнути и друге препреке на путу изласка из друштва продајом удела.⁶ Ипак, у складу са принципом да нико без своје воље не може бити задржан у друштву када то не одговара његовим интересима, а посебно уколико му чланство у друштву доноси губитке и штету, многа права су признала различите механизме који таквом члану омогућавају заштиту чланских интереса.⁷ Право на иступање је један о њих.

II Иступање у складу са оснивачким актом

Правила о иступању било би најбоље прописати оснивачким актом или уговором чланова, као што је предвиђено Законом о привредним друштвима који даје слободу да се овим актима уреде основи, поступак и последице престанка својства члана.⁸ Приликом уређења овог института, слобода остављена члановима је широка, што је и логично с обзиром да би питања иступања требало прилагодити особеностима сваког друштва понаособ, зависно од његове величине, броја чланова, висине основног капитала, распореда удела између мањинских и већинских чланова, преовлађујућег присуства персоналних односно институционалних елемента итд. Једина императивна правила која морају бити поштована приликом уређења института иступања оснивачким актом јесу она која се тичу забране да се унапред искључи право члана на иступање из друштва и право друштва на искључење члана, као и права да се по овим основима истичу захтеви против друштва, односно члана.⁹

Треба нагласити да, уколико се чланови друштва одлуче да ову материју регулишу оснивачким актом, правила која сами одреде морају као минимум да садрже одређивање основа, поступка и последица

5 Због регулативе у Србији акцијама свих акционарских друштава може се трговати само на организованом тржишту, тако да су акционари заправо ограничени на овај начин, видети: Небојша Јовановић, *Берзанско љраво*, Београд, 2009, стр. 207.

6 Видети ЗОПД чл. 107, ст. 1, тач. 2 и чл. 106, ст. 2.

7 М. Васиљевић, *Компанијско љраво*, стр. 177. У теорији се истиче и принцип да код свих трајних уговорних односа мора да постоји и могућност изласка за уговорне стране, видети: Стеван Шогоров, „Основи за искључење члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, стр. 57; Стеван Шогоров, „Искључење члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, *Право и љривреда*, бр. 5–8/2003, стр. 72; М. Васиљевић, *Компанијско љраво*, стр. 197.

8 Видети ЗОПД, чл. 177, ст. 1.

9 Видети ЗОПД, чл. 177, ст. 2.

престанка чланства. Изостанак правила по било ком од ових законом предвиђених елемената би могло да угрози примену аутономне регулативе до те мере да она у пракси не могу бити ефикасно спроведена. У таквом случају би у евентуалном спору морао решавати суд, што цео поступак компликује и успорава, док је свакако један од главних циљева аутономне регулативе његово олакшавање и убрзање.

Уколико чланови сами не одреде правила о иступању, примењује се општи режим прописан Законом о привредним друштвима.

III Законски режим иступања

У упоредном праву постоје разни режими за примену института иступања: од система иступања искључиво на аутономној основи тј. уз сагласност осталих чланова, или иступања уз обавезно учешће суда који о овоме одлучује својом одлуком, или комбинацијом ова два основа.¹⁰ У јурисдикцијама у којима је овај институт прихваћен, прописима су обично предвиђени услови, поступак и последице иступања који омогућавају члану друштва који не жели да више то да буде (а претпоставка је да удео не може ни да прода), да прекине своје чланство. Како је ово право изузетак од правила да у друштвима капитала члан не може да једнострано раскине однос са друштвом, оно се може користити само по испуњењу одређених претпоставки.

Наше модерно право које регулише привредна друштва полази од претпоставке да је иступање могуће, али само ако постоје „оправдани разлози“, што је решење које је махом прихваћено и у упоредном праву.¹¹ Овај институт је био предвиђен и у раније важећем Закону о предузећима, али на начин који је отежавао или чак онемогућавао његову примену у пракси.¹² Закон о привредним друштвима уноси измене у циљу олакшања примене законских правила, мада задржава кон-

10 Видети: Мирко Васиљевић, *Коментар Закона о привредним друштвима*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 340; Р. Прица, *нав. чланак*, стр. 42.

11 Закон о трговачким друштвима Републике Хрватске (*Народне новине*, бр. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07 и 146/08), чл. 400; Закон о привредним друштвима Федерације Босне и Херцеговине (*Службене новине Федерације БиХ*, бр. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07 и 88/08), чл. 360; Закон о привредним друштвима Републике Српске (*Службени гласник РС*, бр. 127/08 и 58/09), чл. 173; Закон о привредним друштвима Републике Македоније (Закон за трговачките друштва, *Сл. весник на Р. Македонија*, бр. 28/04, 84/05 и 87/08), чл. 207; Закон о привредним друштвима Словеније (*Zakon o gospodarskih družbah, Uradni list*, бр. 42/06, 60/06 и 10/08), чл. 501.

12 Закон о предузећима (*Службени лист СРЈ*, бр. 29/96, 33/96, 29/97, 59/98, 74/99 и 36/2002, даље у фуснотама: ЗОП).

цепцију да је иступање пре свега ствар сагласности чланова, а да је иступање по основу судске одлуке могуће уколико постоји спор између чланова о овом питању.

1. Раније решење Закона о предузећима

Према Закону о предузећима члан друштва је могао да иступи из оправданих разлога, уз сагласност осталих чланова. Уколико не би добио сагласност, имао је право да пред судом покрене поступак у циљу доказивања да постоје оправдани разлози за иступање.¹³ Ипак, из наведених правила није било јасно да ли члан прво мора да тражи сагласност пре него што се обрати суду (одговор правне теорија је да би морао).¹⁴

Додатно, било је нејасно да ли у ситуацији када се члан обрати најпре члановима за сагласност остали чланови сагласност могу дати само ако заиста постоје оправдани разлози, или је сама чињеница добијања сагласности довољан доказ да је иступање оправдано. Као логично решење истицан је став да је сагласност довољна, те да не би било потребно ни рационално захтевати да се утврђује постојање оправданих разлога, узимајући у обзир да, ако се чланови сагласе, не постоји интерес који је угрожен иступањем. У таквој ситуацији и члан који иступа и остали чланови па и само друштво имају могућност да заштите своје интересе.¹⁵

Закон о предузећима није ближе одређивао и дефинисао шта се може сматрати оправданим разлозима за иступање.

2. Решење Закона о привредним друштвима

Став према иступању као нередовном начину престанка чланства у друштву полазна је претпоставка и Закона о привредним друштвима. Ипак, новина коју је нови закон увео јесте навођење критеријума за процену да ли постоје разлози који се могу сматрати оправданим и довољним за иступање, што треба да допринесе доследнијој и предвидљивијој примени законских правила.

13 ЗОП, чл. 387; Секула Новаковић, „Права чланова друштва са ограниченом одговорношћу“, *Правни живоић*, бр. 11/2002 стр. 350.

14 Практичан проблем у примени правила о добијању сагласности постојао је због непостојања правила о томе ко би требало да буде адресат изјаве о иступању, као и ко је у друштву надлежан за давање сагласности, у ком поступку и којом већином, видети: Стеван Шогоров, „Иступање члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2002, стр. 114-116.

15 С. Шогоров, „Иступање члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, стр. 113-114.

За разлику од Закона о предузећима, Закон о привредним друштвима не помиње добијање сагласности осталих чланова као предуслов за иступање. Поставља се питање да ли је таква сагласност још увек потребна, посебно са становишта ефикасног спровођења поступка иступања.

а) Иступање уз сагласност осталих чланова друштва

Поступак иступања је у пракси окончан тек када иступајући члан буде избрисан из књиге удела друштва и регистрација његовог чланства буде избрисана из регистра привредних субјеката.¹⁶ Члан који иступа није овлашћен да спроведе ниједан од ових поступака брисања, већ је у ту сврху потребно поступање самог друштва и његових овлашћених представника.

Вођење књиге удела је у надлежности управе друштва, која одговара за тачност података који су у њој садржани.¹⁷ Регистрација података садржаних у књизи удела, и свих њихових промена па и иступање неког од чланова, врши се на основу регистрационе пријаве и одговарајућих докумената која су предвиђена прописима о регистрацији у регистар привредних субјеката. Закон о регистрацији привредних субјеката прописује да је за регистрацију престанка чланског односа у друштву с ограниченом одговорношћу потребно приложити и измене и допуне уговора о оснивању.¹⁸ Како су измене уговора о оснивању у надлежности скупштине друштва, а подношење регистрационе пријаве у надлежности управе, односно заступника друштва, јасно је да поступак иступања не може бити спроведен без активног учествовања осталих чланова и органа друштва. Надлежност органа друштва у поступку иступања зависи и од судбине удела члана који иступа, јер честа последица иступања неког од чланова јесте повлачење и поништење његовог удела уз одговарајуће смањење капитала друштва.

Да је сагласност осталих чланова на иступање још увек један од законских услова за иступање може се закључити и на основу одредбе члана 178, став 2 Закона о привредним друштвима, у којој се наводи да члан који жели да иступи суду подноси тужбу у циљу утврђења оправданости разлога за иступање тек уколико му се оспоравају оправдани разлози за иступање. Уколико оваквог оспоравања нема, не постоји по-

16 У складу са чл. 120, ст. 1 ЗОПД сматра се да је у односу на друштво члан лице уписано у књигу удела, док је у односу на трећа лица члан друштва лице које је као такво регистровано у надлежном регистру.

17 ЗОПД, чл. 119.

18 Закон о регистрацији привредних субјеката (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/04 и 61/05, даље у фуснотама: ЗРПС), чл. 52, ст. 2.

треба за доношењем судске одлуке, те би у том случају члан могао да иступи само на основу сагласности осталих чланова који о овоме доносе одлуку. У овом случају је и постојање оправданих разлога ирелевантно, иако су они у закону наведени као услов за иступање. Другим речима, у пракси би сваки и било који разлог са којим су сагласни остали чланови о којима се иступајући члан договорио, били „други оправдани разлози“ који дају право на иступање, у складу са принципом да чланови могу да мењају иницијални оснивачки акт, уз поштовање правила о изменама и допунама садржаним у закону или самом оснивачком акту. Сагласност на иступање, о коме је одлучено у одговарајућем поступку и одговарајућом већином, може се по последицама изједначити са одредбом у оснивачком акту у коме се сваки разлог може прогласити довољним и оправданим (а у складу са овлашћењем датим члановима друштва да оснивачким актом уреде и основе за иступање).¹⁹

Одредбама Закона о привредним друштвима није регулисано ко је овлашћен на давање предметне сагласности. Наиме, обавеза давања сагласности одређена је негативно, као одсуство оспоравања оправданих разлога за иступање. Закон садржи пасивну формулацију, да члан покреће судски поступак „ако се његови разлози за иступање оспоравају“, из чега се не види ко може да буде субјект оспоравања: да ли је то управа друштва која је овлашћена на заступање, или су то чланови самостално и појединачно или кроз скупштину друштва. Чини се логично да је субјект оспоравања орган који је овлашћен да одлучује о давању сагласности на иступање, јер једино оспоравање тог органа може да буде ефикасно у пракси. Дакле, чланови друштва као такви немају могућност да оспоравају постојање оправданих разлога за иступање, обзиром да су за поступак иступања надлежни органи друштва који га у прописаном поступку могу законито спровести без обзира на став појединих чланова.²⁰

Међутим, одлука о давању сагласности на иступање члана из друштва није предвиђена као законски делокруг ниједног од органа друштва. Уколико питање надлежности није решено оснивачким актом, одлуку о овоме би требало да донесе скупштина друштва, обзиром да је скупштина орган овлашћен да донесе одговарајуће измене оснивачког акта које је потребно приложити регистру привредних субјеката у поступку брисања члана који је иступио. У складу са решењем Закона о привредним друштвима да је за измене оснивачког акта друштва потребна једногласност (ако тим актом није другачије одређено), за давање сагласности на иступање би практично била потребна пози-

19 ЗОПД, чл. 117; С. Шогоров, „Иступање члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, стр. 114.

20 М. Васиљевић, *Компанијско право*, стр. 159; М. Васиљевић, *Коментар Закона о привредним друштвима*, стр. 341.

тивна одлука свих чланова.²¹ У пракси би оваква ситуација довела до тога да неслагање било ког члана заправо значи да су разлози члана за иступање оспорени, те да је неопходно да о овом питању реши суд.

Дакле, одговор на питање који чланови имају овлашћење да утичу на одлуку о иступању крије се у већини потребној за измену оснивачког акта. Ако је потребна једногласност, било који члан који не гласа за одлуку у ствари оспорава оправданост разлога за иступање. Ако је за измену оснивачког акта потребна апсолутна или квалификована већина (што је у пракси чест случај, посебно за друштва са великим бројем чланова), онда мањински чланови не могу да се успротиве измени оснивачког акта, па ни да ефективно оспоре разлоге за иступање.²² Овакво тумачење иде у прилог ставу да, када члан који жели да иступи може да обезбеди довољну већину за измену уговора о оснивању, оправданост разлога није битна за могућност његовог иступања.

Несагласним члановима би у овој ситуацију стајала на располагању једино могућност да пред надлежним судом побијају предметну одлуку скупштине друштва, у складу са општим режимом о побијању скупштинских одлука.

б) Иступање уз одлуку суда

Уколико нема сагласности за иступање, тј. уколико иступајући члан не може да обезбеди већину за измену оснивачког акта, пресудни услов за иступање јесте постојање оправданих разлога. Уколико друштво не спроведе поступак иступања преко својих органа, члан који жели да иступи мора да се обрати надлежном привредном суду, који према задатим критеријумима утврђује да ли су његови разлози за иступање такве природе да оправдавају престанак његовог чланства.

Закон о привредним друштвима ближе одређује критеријуме на основу којих треба одредити разлоге који би се могли сматрати оправданим за иступање. Сви ови критеријуми су наведени *exempli causae*, и укључују следеће ситуације: (а) ако члану који иступа остали чланови или друштво својим радњама и поступцима проузрокују штету, (б) ако је члан спречен у остваривању својих права у друштву или (в) ако неки чланови друштва или друштво намећу несразмерне обавезе члану који иступа.²³

21 ЗОПД, чл. 173, ст. 1.

22 Међутим, треба водити рачуна да би овим изменама оснивачког акта требало да буде регулисана и судбина удела иступајућег члана, па је неопходна и већина потребна за доношење одлуке о том питању.

23 ЗОПД, чл. 178, ст. 1.

Поред наведених типичних ситуација, члан може иступити и из „других оправданих разлога“. Који ће то разлози бити ствар је процене околности сваког индивидуалног случаја. Међутим, уз ослонац на наведене типичне примере оправданих разлога, њихово присуство би требало да буде установљено у случајевима када су односи у друштву између члана који жели да иступи и осталих чланова толико нарушени да је њихово заједничко пословање постало нерационално или чак немогуће.²⁴ Присуство ових разлога је лако утврдити у ситуацијама када се остали чланови понашају непоштено и са намером да оштете неког од чланова, али је могуће утврдити њихово присуство и уколико се чланови или друштво понашају на начин који не подразумева њихову кривицу. Оправдан разлог могу бити околности које се тичу самог члана који жели да иступи, као што су болест, пресељење и сличне сметње које фактички онемогућавају члана да врши своја чланска права у друштву. Важан критеријум приликом ове процене требало би да буде степен угрожености економских интереса иступајућег члана, јер је због тих интереса он и приступио друштву.²⁵

Обзиром да је иступање једно од крајњих средстава који су на располагању члану који не жели да остане у друштву, за њим може досегнути само у случајевима када би „даље задржавање члана у друштву озбиљно штетило његовим интересима,“ а не постоји други начин изласка из друштва, пре свега продајом удела.²⁶ Дакле, члан не би могао да иступи у свакој ситуацији када то жели због својих личних преференција и планова (осим уколико не добије сагласност осталих чланова), јер би то било противно природи друштва с ограниченом одговорношћу.

Уколико суд утврди да не постоје оправдани разлози за иступање, а не постоји ни сагласност за иступање, члан друштва не би могао да се користи овим институтом. Једини пут ка изласку из друштва је у том случају проналажење купца за удео.

3. Последице иступања

а) Уопште о последицама иступања

Када чланство у друштву престане иступањем, престају и сва чланска, имовинска и неимовинска, права и обавезе члана који је иступио.²⁷ То је најважнија и нужна последица престанка чланства.

24 Р. Прица, *нав.чланак*, стр. 45.

25 М. Васиљевић, *Компанијско право*, стр. 26–27.

26 С. Шогоров, „Иступање члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, стр. 113.

27 Не престају, међутим, права и обавезе које члан има по основу индивидуалног односа са друштвом, односно она која не проистичу из његовог чланства, као што

Међутим, ова последица се даље рефлектује како на самог члана, тако и на друштво. Члан има право да му се надокнади вредност удела на коме је изгубио власничка права, у свим случајевима иступања, и то без обзира на разлог и на поступак који је спроведен, јер престанак чланства не би требало да има карактер казне (па не би требало да повлачи ни имовинске санкције).²⁸ Друштву које је остало без члана остаје његов удео о чијој се даљој судбини мора одлучити, јер престанком чланства једног члана његов удео не престаје да постоји аутоматски.²⁹ Стога, тај удео или мора бити повучен и поништен, или мора бити пренети на новог титулара.

б) Судбина удела

Како ће се располагати слободним уделом када престане чланство у друштву је свакако питање које може бити уређено интерним актима друштва.³⁰ Уколико то није случај, најпре треба разрешити ко је овлашћен да одлучује о судбини удела.³¹

У циљу пружања одговора на то питање, треба размотрити каква судбина удела може бити. У суштини, слободним уделом се може располагати на три начина: (а) удео могу да купе остали чланови друштва, пропорционално својим уделима или на неки други начин, или га може купити треће лице ван друштва; (б) удео може да откупи само друштво у складу са правилима и ограничењима о стицању сопствених удела, или (в) удео може бити повучен и поништен уз одговарајуће смањење основног капитала друштва.³² Уколико није другачије одређено оснивачким актима, одлучивање о свим овим питањима спада у надлежност

је на пример право на заступање по основу пуномоћства. Видети: Стеван Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, *Правни животић*, бр. 12/2007, стр. 76.

28 С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 76.

29 *Ibid.*, стр. 76, С. Шогоров „Иступање члана из друштва са ограниченом одговорношћу“, 2002, стр. 116.

30 У складу са чл. 177, ст. 1 ЗОПД.

31 У Уједињеном Краљевству, када одлучује по тужби члана, суд има овлашћење да одлучује да ли ће да дозволи члану да иступи уз обавезу осталих чланова или друштва да купе његов удео, или ће одредити искључење тужиоца, па у том поступку одлучује и о судбини удела. Видети: Компанијски закон из 2006. године (*Companies Act*), чл. 996.

32 С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 78. Суштински, у случају иступања удео члана који се иступа се ставља друштву на располагање. Видети: Јакша Барбић, *Право друштва*, Загреб, 2005, стр. 1149.

скупштине, јер свакако има последице и на капитал друштва и на чланство у друштву.

У ком тренутку скупштина треба да донесе предметну одлуку зависи од тога на који је начин спроведен поступак иступања. У случају иступања уз сагласност друштва, пожељно је да скупштина реши о судбини удела истовремено са давањем сагласност члану да иступи, и да на одговарајући начин измени оснивачки акт, при чему треба водити рачуна о већини која је потребна за одлучивање о предметним питањима (нпр. може бити да је за одлуку о стицању сопствених удела потребна једногласност, док је за измену оснивачког акта у погледу чланства потребна апсолутна већина).

Ако је суд донео одлуку о иступању, остали чланови морају да се договоре кроз скупштину шта ће се догодити са његовим уделом, јер тај удео не може да остане без титулара. Предметна одлука мора да буде донета пре него што се региструје иступање члана у регистру привредних субјеката, како би све промене биле рефлектоване у изменама оснивачког акта, и поднета једна регистрациона пријава.³³

в) Накнада за удео и накнада шийеџе

Члан 180, став 3 Закона о привредним друштвима прописује да члан друштва с ограниченом одговорношћу коме престаје то својство има право на накнаду тржишне вредности свог удела у време престанка својства члана. При том, Закон о привредним друштвима у овом смислу не прави разлику између искључења и иступања, било из оправданих или неоправданих разлога. Међутим, уколико је у питању иступање из неоправданих разлога (или искључење из оправданих), вредност удела се пребија са накнадом за штету на коју друштво има право у случају неоправданог иступања.

1) Субјект одлучивања

У зависности од поступка престанка чланства иступањем зависи ко одлучује и по чијем захтеву о износу тржишне вредности удела и евентуалној штети по друштво.

У случају иступања, право на накнаду вредности удела има како члан који добије судску одлуку о постојању оправданих разлога за иступање, тако и члан коме разлози за иступање нису оспорени, без обзира да ли су они били оправдани или нису. Члан који је поднео туж-

33 Регистрациона пријава која се прилаже у циљу регистрације промене чланства мора да садржи податке о члану чије чланство престаје, и податке о структури капитала и процентима удела сваког члана пре и после промене чланства.

бу за иступање би могао да у тужбеном захтеву затражи и одређивање тржишне вредности свог удела који сам предложи.³⁴ Поступајући по оваквој тужби, висину накнаде одређује суд када утврди да су разлози оправдани и да иступање треба дозволити. Ако суд утврди да не постоје оправдани разлози за иступање, члан не би могао да иступи, па питање тржишне вредности удела постаје беспредметно.

С друге стране, када члан иступа уз сагласност, остали чланови истовремено треба да се договоре о тржишној вредности удела коју треба накнадити иступајућем члану. Недоумицу у овом сценарију може изазвати право друштва на накнаду штете уколико су разлози за иступање били неоправдани, у складу са чланом 178 став 4 Закона о привредним друштвима, у ситуацији када је члан ипак добио сагласност да иступи. Наиме, пошто није могуће иступање уз одлуку суда из неоправданих разлога, правило да друштво има право на накнаду штете у случају иступања из неоправданих разлога је применљиво једино у ситуацијама када је друштво вољно да члану да сагласност да иступи, али сматра да за то не постоје оправдани разлози. Тада би са иступајућим чланом остали чланови требали и о овоме да се споразумеју, при чему би евентуална штета утицала на висину накнаде коју ће члан добити за свој удео. Када не би постојала сагласност о висини накнаде штете на коју друштво има право јер разлози за иступање нису оправдани, о овоме би морао да одлучује суд по тужби друштва.

2) Одређивање тржишне вредности удела

Када о тржишној вредности удела одлучује било суд било друштво, потребно је одредити тренутак у коме треба радити процену вредности, као и сам метод процене.

Што се тиче тренутка процењивања, он је експлицитно одређен у члану 180, став 3 Закона о привредним друштвима као време престанка својства члана.

Много већи проблем може да буде одређивање тржишне вредности удела и примена одговарајућег метода процене који ће бити коришћен у ту сврху. Наиме, за разлику од акција, за уделе у друштвима с ограниченом одговорношћу не постоји тржиште на коме би била одређена њихова тржишна вредност.

И у ситуацији када члан иступа уз сагласност осталих чланова, као и када му чланство престаје по основу судске одлуке, члан и друшт-

34 Хрватским Законом о привредним друштвима, чл. 421, ст. 2, предвиђена је обавеза да се у тужби мора навести износ накнаде за удео и примерен рок за плаћање, па суд мора, уколико усвоји тужбени захтев, да одреди тржишну вредност пословног удела тужиоца.

во могу о овој вредности да постигну споразум. Уколико споразума нема, члан који је поднео тужбу за иступање, морао би да од суда тражи одређење вредности удела. Суд приликом одређивања тржишне вредности удела по правилу мора да се ослони на процену вештака одговарајуће струке. Закон о привредним друштвима има за циљ да прописивањем правила да вредност на коју члан има право јесте тржишна вредност пружи што боље смернице којима вештак треба да се води у припреми свог налаза. Наиме, ранији Закон о предузећима није помињао тржишну већ процењену вредност, што је израз који је још неодређенији од појма тржишна вредност.³⁵ У упоредном праву за одређење ове вредности користи се још и појам стварне вредности.³⁶

Сви начини одређивања вредности удела упућују на то да се до праве вредности не може доћи простим израчунавањем књиговодствене вредности удела на основу података из пословних књига друштва, или ослањањем на вредност улога коју је дотични члан унео у друштво. Ово становиште је потврђено и у нашој судској пракси.³⁷ Неопходно је стручном и детаљном анализом, уз поштовање свих правила струке, израчунати претежну вредност по којој би предметни удео могао бити продат на тржишту трећим лицима. У том циљу би, уколико је то у конкретном случају могуће, требало испитати колика је вредност самог друштва, његове имовине и дугова, каква је ситуација на тржишту и перспектива друштва, да ли постоје већ склопљени или планирани повољни уговори или планирани пословни пројекти и слично. Додатно, у обзир би могла бити узета и одредба из члана 445, став 3 Закона о привредним друштвима, која се односи на одређивање тржишне вредности удела у оквиру евентуалног права чланова на откуп њихових удела од стране друштва. Према овој одредби, тржишна вредност удела одређује се на основу процењене вредности капитала друштва применом одговарајућег метода процене.

Важно је напоменути да на висину тржишне вредност удела не би смела да утиче околност да ли је иступајући члан крив за престанак чланства, јер вредност накнаде мора бити утврђена објективно. Кривица члана је релевантна само у делу које се тиче права на накнаду штете на коју друштво има право за неоправдано иступање.³⁸

35 ЗОП, чл. 389, ст. 1.

36 С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 77.

37 Решење Вишег трговинског суда, Пж. 3121/2008 од 20. маја 2009. године.

38 С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 77.

3) Пребијање потраживања члана и друштва

Законско је правило да се потраживања која друштво има према члану који је иступио из неоправданих разлога, а која друштво има по основу дуговане накнаде штете и по основу неиспуњења неке друге обавезе пребијају са потраживањима која члан има према друштву по основу права на накнаду тржишне вредност удела.³⁹ Као резултат пребијања, друштво или члан ће овом другом дуговати разлику у вредности.

У примени овог правила јасно је да ће се потраживања која друштво има према члану састојати пре свега од накнаде штете коју је друштво претрпело због неоправданог престанка чланства. Какву то све штету друштво може да претрпи као последицу престанка чланства остаје отворено питање, у недостатку одговарајуће судске праксе. У том смислу теоријски је могуће да друштво постави захтев за накнаду штете која произлази из тога што улог није на време унет у друштво, па је због тога пословање друштва било смањеног обима, и следствено вредност целог друштва јесте мања у тренутку израчунавања вредности удела. Овај захтев би било могуће посматрати у контексту права на измаклу корист, у смислу члана 266, став 1 Закона о облигационим односима.⁴⁰ Такође, друштво би могло да претрпи и штету уколико је члан који није унео цео или део улога на основу правила оснивачког акта за време свог чланства остваривао сва или само нека права у друштву по основу свог уписаног, а не по основу уплаћеног/унетог улога. Додатно, требало би размотрити које су то друге обавезе које члан није испунио према друштву, те које стога представљају потраживања друштва према члану у тренутку када његово чланство престаје? Поред обавезе уноса улога, друге новчане обавезе члана које није испунио према друштву могле би да буду обавеза на споредне чинидбе уколико су имовинске природе, али и обавезе које не произлазе из чланског односа (као што су обавезе из уговора са друштвом у којима је члан дужник).

Ипак да ли би, уколико прихватимо ово становиште, члан имао право да пребија са друштвом само своје потраживање за вредност удела, или и друга потраживања која има према друштву а која не произлазе из чланства? Овде би у обзир дошла потраживања из уговора са друштвом у којима је члан поверилац, или потраживања из радног односа, уколико је члан истовремено био запослен у друштву а радни однос му је престао истовремено са чланством.

39 ЗОПД, чл 180, ст. 6.

40 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93).

Закон о привредним друштвима такође предвиђа ново правило да суд може суспендовати чланска права у друштву и одредити друге привремене мере у циљу обезбеђења исплате потраживања по основу иступања члана из друштва.⁴¹ Јасно је да се ова законска одредба примењује само уколико је покренут судски поступак за престанак чланства. Обзиром на то да није наглашено о којим се потраживањима ради, у обзир долазе како потраживања која друштво има према члану, тако и потраживања која члан има према друштву. О којим и чијим се пак чланским правима ради није разјашњено законом. Могуће би било да суд одреди привремену меру којом би осталим члановима друштва суспендовао право на исплату дивиденде и других примања, како би била обезбеђена исплата потраживања која члан има према друштву после престанка чланског односа. С друге стране, како чланско својство престаје у тренутку када одлука о иступању постане правноснажна, могуће је да суд суспендује имовинска чланска права члану коме тек треба да престане чланско својство, у току поступка по тужби за иступање.

и) Средства за исцртавање вредности удела

Из којих средстава ће друштво члану коме је престало то својство да исплати тржишну вредност његовог удела, јесте питање директно повезано са питањем каква ће бити судбина удела који је остао без власника. Подсећања ради, удео може бити пренет у својину преосталих чланова друштва или трећих лица, или га друштво може држати као сопствени удео, или га може одмах повући и поништити. У првом случају, када се удео преноси на неког члана, старог ли новог, цена коју друштво добије као продавац може бити мања или већа од процењене тржишне вредности. Уколико је цена већа, друштво део који одговара износу тржишне вредности исплаћује бившем члану, а разлику задржава за себе. Спорна ситуација може настати уколико је друштво удео успело да прода за вредност мању од тржишне. Мањак до тржишне вредности би друштво могло да накнади из слободних средстава (резерви и нераспоређене добити) уколико их има. Уколико их нема, део накнаде би једино било могуће исплатити на терет основног капитала, у ком случају би морао да буде спроведен и поступак смањења капитала.⁴² Исто би важило и уколико друштво сопствени удео после одређеног времена одлучи да прода.

Уколико друштво сопствени удео не успе или неће да прода, већ одлучи да га поништи, као и у случају да одлучи да га повуче и по-

41 ЗОПД, чл. 180, ст. 8.

42 С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 78.

ништи одмах након престанка чланства неког од чланова, одговарајуће смањење основног капитала било би обавезно, осим уколико друштво не одлучи да изврши истовремено повећање капитала.⁴³

Закон о привредним друштвима прописује правило да се исплата не може вршити ако би се тиме повређивале одредбе закона о ограничењима плаћања члановима друштва.⁴⁴ Оно што може бити проблематично у вези са овим правилом је то да не постоји рок у коме је друштво дужно да исплати члана. До тренутка до кад би друштво било у могућности да изврши исплату, а да тиме не повређује правила о ограничењима плаћања, може проћи много времена. Како наш закон не садржи правило о томе, питање је да ли би члан имао право да му се за време које је чекао на исплату урачуна и одговарајућа камата.⁴⁵

g) Тренутак престанка чланства

Закон о предузећима је предвиђао правило да чланство у друштву с ограниченом одговорношћу престаје доношењем правоснажне судске одлуке о иступању, односно даном доношења одлуке о иступању ако спор није покренут.⁴⁶ Закон о привредним друштвима не прописује више овакво експлицитно правило. Међутим, конститутивно дејство иступања се није променило, па се још увек може везати за исте тренутке.⁴⁷

Декларативно дејство престанка чланства међутим настаје тренутком уписа одговарајућих промена у регистар привредних субјеката. Од тог тренутка чињеница престанка чланства има дејство према трећим савесним лицима.

IV Закључна разматрања

Питања постављена у овом раду су бројна. Док се нека могу разумети као више теоретски него практично занимљива, на нека је ипак приликом практичне примене правила Закона о привредним друштвима о иступању тешко дати коначне одговоре.

У циљу унапређења наших позитивно правних правила о иступању, може бити корисно размотрити следеће: (а) одређивање рокова

43 ЗОПД, чл. 113, ст. 3.

44 ЗОПД, чл. 180, ст. 7.

45 Такво правило садржи Закон о привредним друштвима Словеније, чл. 502, ст. 5.

46 ЗОП, чл. 389, ст. 2.

47 М. Васиљевић, *Коментар закона о привредним друштвима*, стр. 344; С. Шогоров, „Искључење члана из друштва с ограниченом одговорношћу“, 2007, стр. 76.

у којима је друштво обавезно да члану исплати вредност удела који му дугује, као и евентуално предвиђање обавезе плаћања затезне камате за закаснела плаћања, (б) одређивање обавезног садржаја тужбеног захтева у судским поступцима за иступање, и евентуално прописивање преклузивних рокова за подношење тужбе и (в) увођење законских правила и претпоставки о судбини удела члана коме је чланство престало иступањем.

У примени законских решења, ма каква она била, пресудну улогу могу имати и судови надлежни за одлучивање по тужбама за иступање. Иако се чини претерано (и непримерено нашем правном систему) дати судовима преширока овлашћења, њихов допринос у овој области никако не сме бити занемарен. Неспорна је могућност њиховог позитивног утицаја на стварање што већег степена правне сигурности уколико законска правила тумаче и примењују доследно и аргументовано. Таква судска пракса свакако би допринела да дилеме и питања отворена у овом раду добију своја практична разјашњења и одговоре.

Jelena ADAMOVIĆ

PhD Student at the Faculty of Law University of Belgrade

WITHDRAWAL FROM MEMBERSHIP IN LIMITED LIABILITY COMPANY

Summary

The institute of withdraw from membership in limited liability company is regulated by the rules of our modern company law. As a new institute, it has been regulated by Law on enterprises from 1996, while in currently valid Law on business organizations from 2004 certain amendments were made. Provisions of the Law on business organizations remedied regulatory deficiencies that were causing problems in practical application of the respective rules. However, due to complexity of this institute, as well as due to wide spectrum of the practical situations in which the interested parties can rely on the respective legal provisions, a number of dilemmas can still arise in application of the law. The aim of the article is to analyze these dilemmas, their causes and reasons, as well as potential directions for searching the most appropriate solutions.

Key words: *limited liability company, withdrawal, share, Law on business organizations, practical application.*